

היפוך היוצרות – רמדאן כהזדמנות להיחלצות מן המיצר

קובי מיכאל ואודי דקל | 22 בפברואר, 2024 | גיליון 1830

ב-10 (או ב-11) במארס אמור להתחיל הרמדאן - חודש חשוב במיוחד עבור המוסלמים ובכללם הפלסטינים. לרמדאן אופי ודינמיקה ייחודיים, העלולים לייצר אנרגיה שלא קיימת היום ולהניע פלסטינים להסלמה אלימה. בשל רגישות הרמדאן ופוטנציאל ההסלמה הגלום בו, חשוב לשקול מהלך ישראלי חריג, שמהותו היא היפוך מגמות והעברת האחריות למתרחש במהלכו לכתפי חמאס, באמצעות הצעה שתכלול את הפסקת הלחימה ברצועת עזה, הפסקת תפקוד חמאס כגורם שלטוני ברצועה, שחרור בני ערובה המוחזקים בידי הארגון ושחרור אסירים פלסטיניים על ידי ישראל. סביר להניח שחמאס ידחה את ההצעה, אלא שאז האחריות להמשך המלחמה תרבוץ עליו. עצם ההצעה אמור לשמש מנוף לחץ של הציבור והרשות הפלסטינית, מדינות ערב והקהילה הבינלאומית על חמאס.

המלחמה ברצועת עזה נמצאת בחודש החמישי. שלוש מטרותיה, כפי שהוגדרו על ידי הדרג המדיני בישראל, נותרו מוצדקות והכרחיות: 1. מיטוט המערכת השלטונית והצבאית של חמאס והבטחה שהארגון לא יחזור להיות גורם שלטוני ברצועת עזה, 2. השבת כל החטופים הישראליים, 3. שינוי המציאות הביטחונית ברצועת עזה באופן שימנע אפשרות מניעה בישראל בעתיד ובאמצעות הבטחת חופש הפעולה המבצעי של צה"ל.

בשלב זה של המלחמה, ישראל יכולה להצביע בסיפוק על הישגים ניכרים בכל הנוגע לפירוק המערכות השלטונית והצבאית של חמאס. לאחר השלמת המהלך בצפון הרצועה, המאמץ העיקרי בגזרת ח'אן יונס ובמחנות המרכז לקראת סופו, כשהיעד הבא הוא רפיח ובכלל זה ציר פילדלפי. גם אם חמאס מצליח עדיין לייצר מראית עין של שליטה אזרחית בשטחים שפוננו על ידי צה"ל צפון הרצועה, ברור שמדובר בסוג של "שירת ברבור". כל ניסיון לשקם את היכולות הצבאיות של חמאס נתקל במענה מהיר ויעיל של צה"ל, במבצעים ממוקדים שבסיומם יוצאים כוחות הצבא את השטח (מזכיר במידה רבה את מאפייני פעילות צה"ל במחנות הפליטים בגדה המערבית). שאריות הנהגת חמאס במנוסה, יחיא סנוואר איבד שליטה אפקטיבית על שאריות מנגנוני הארגון ומדווח כמנותק קשר מזה כשבועיים.

המציאות בגזרת רפיח מורכבת הן בשל מספר גבוה מאוד של אזרחים פלסטינים שהתקבצו בדרום הרצועה, רובם המוחלט עקורים מצפון הרצועה וממרחב ח'אן יונס, והן בשל המתיחות המתעצמת מול מצרים, החוששת מפני נחילי פליטים שישטפו את חצי-האי סיני כתוצאה

ממבצע צבאי במרחב רפיח, ומסתייגת ממודל הפעולה המוצע על ידי ישראל בנוגע למכשול לאורך ציר פילדלפי, שתכליתו למנוע הברחות לשטח הרצועה מעל ומתחת לפני השטח.

המשא ומתן בנושא החטופים אינו מתקדם משמעותית, שכן חמאס מציג עמדות פתיחה נוקשות ובלתי מקובלות. הלחץ האמריקאי, האזורי והבינלאומי על ישראל להפסקת הלחימה גובר, בפרט עקב האפשרות למבצע צבאי במרחב רפיח. וככל הנוגע לממשל האמריקאי, חששו העיקרי הוא מהתרחבות למלחמה האזורית וסתימת הגולל על היכולת לעצב ארכיטקטורה אזורית יציבה. ערב הסעודית, שנציגיה הרשמיים חזרו והצהירו על אודות כוונתם לחדש את תהליך הנורמליזציה עם ישראל, מקפידה להדגיש שהתהליך יתחדש רק בהינתן אופק מדיני, הנקשר בראיית ריאד, ובייתר תוקף מאשר בעבר, בהקמת מדינה פלסטינית על פי הפרדיגמטית של פתרון שתי המדינות. בנוסף, חזבאללה, בעידוד איראני, מחויב להמשיך הלחימה כל עוד לא הופסקה המלחמה ברצועת עזה, ולהבטחת שרידותה של הנהגת חמאס. מדי יום, רף העצימות של מהלומות הדדיות גובר והצדדים כשישראל וחזבאללה קרבים לכיוון מלחמה רחבה ביניהם.

על רקע זה, ב-10 או ב-11 במאס אמור להתחיל הרמדאן, חודש חשוב במיוחד עבור המוסלמים ובכללם הפלסטינים. היסטורית, חודשי הרמדאן לאורך השנים הזינו עלייה בהיקפי התסיסה והאלימות במרחב הפלסטיני ובעיקר בהר הבית. למרות שאין סימנים מעידים בולטים להסלמה חריפה ברמדאן הקרוב ונראה שהציבור הפלסטיני, בדגש על תושבי מזרח ירושלים ויהודה ושומרון, מרוקן למדי מאנרגיות היכולות להזין הסלמה בפעילות נגד ישראל, חשוב לזכור שלרמדאן אופי ודינמיקה ייחודיים. אלו יכולים לייצר אנרגיה שלא קיימת היום ולהניע פלסטינים להסלמה אלימה, בוודאי אם הגבלות הגישה להר הבית שתטיל ישראל תהיינה נוקשות במיוחד.

בשל חשיבותו של חודש הרמדאן ורגישותו חשוב לשקול מהלך ישראלי ייחודי וחריג, שמהותו היא היפוך מגמות והעברת האחריות לכתפי חמאס, הפלסטינים ומדינות האזור. כך למשל, יכולה ממשלת ישראל להניח על השולחן מתוקף חשיבות הרמדאן וקדושתו הצעה נדיבה בשני שלבים:

א. בשלב הראשון, הפסקת הלחימה ברצועת עזה, מאמץ הומניטרי מורחב למען אוכלוסיית הרצועה ותחילת תהליך השיקום באזור. בתמורה תדרוש ישראל את שחרור כל החטופים הישראליים שבידי חמאס והתחייבות של הרשות הפלסטינית ומדינות ערב, בעיקר מצרים, להפסקת תפקוד חמאס כגורם שלטוני ברצועת עזה. כן תדרוש ישראל את עזיבתה של הנהגת חמאס את הרצועה ומינוי או הצמחת גורם שלטוני מתון בגיבוי בין-ערבי. ישראל מצידה תשחרר אסירים פלסטינים על פי מפתח שייקבע במשא ומתן, בלי לנקוב במספרים או במאפייני האסירים.

ב. בשלב השני, אם תמומש עסקה לשחרור חטופים ומנהיגי חמאס יעזבו את הרצועה, תסיג ישראל את כוחות צה"ל אל הגבול הבינלאומי, לאחר התפרקות מרצון של חטיבת

רפיח ויתר שאריות הכוח הצבאי של חמאס ומסירת נשקם לידי המצרים. זאת, תוך הבהרה שישראל שומרת לעצמה את חופש הפעולה המבצעי המלא ברצועה לסיכול איומי טרור ומתקוף זכותה להגנה עצמית

ייתכן שנכון לשקול רכיבים נוספים להצעה, אלא שזו צריכה להיות מונחת על השולחן בהקדם ביוזמת ישראל ובהקשר ברור של הרמזאן. יוזמה כזו תצביע על נכונות ישראלית להוביל לסיום המלחמה ברצועת עזה ואף לגלות "נדיבות של מנצחים" ולסייע בהקלת סבלם של העקורים הפלסטינים בשטח הרצועה.

סביר להניח שחמאס ידחה את ההצעה, אלא שאז האחריות להמשך הלחימה ולסכנת ההסלמה בזירה הישראלית-פלסטינית תרבוץ על כתפי הארגון - כמי שדחה את אפשרות ויוזמה להפסקת הלחימה, בעוד ישראל תיתפס כיוזמת מהלך לסיום הלחימה, להורדת מפלס המתח האזורי, כקשובה לבעלת בריתה החשובה ביותר - ארצות הברית, ומי שמגלה רגישות לציפיות של ידידותיה הערביות במרחב. כלומר: עצם ההצעה אמור לשמש גם מנוף לחץ של הציבור והרשות הפלסטינית, מדינות ערב והקהילה הבינלאומית כלפי חמאס. ישראל תצהיר כי ההצעה תקפה למשך הרמזאן ועיד אל פיטר שבעקבותיו, אם לא תיענה בחיוב, ישראל תמשיך במאמץ הצבאי ברצועת עזה בעוצמה רבה יותר, ובכלל זה השתלטות על מרחב רפיח וציר 'פילדלפי'.

יוזמה ישראלית, להבדיל מתגובה ישראלית להצעות מתווכים או הצעות חמאס, היא מהלך שטרם נוסה. עיקר משמעותה - היפוך היוצרות והעברת האחריות גם לכתפי חמאס ואלו הדורשים את הפסקת המלחמה. יוזמה כזו, לצד הפוטנציאל שיהיה בה למנוע הסלמה גורפת בזירה הישראלית פלסטינית, תגלם היענות חיובית מצד ישראל לצפיות של ארצות הברית והמדינות הערביות הפרגמטיות במרחב, ובכוחה לטעון את מצבר הלגיטימציה הבינלאומית של ישראל תוך קעקוע מעמד חמאס בעיני הציבור הפלסטיני המשווע להפסקת המלחמה ולתחילת תהליך שיקום ברצועת עזה. בד בבד, היוזמה עשויה לסייע בהרגעת הזירה הצפונית ובגיבוש הבנות באמצעות ארצות הברית וצרפת לייצוב משטר הגבול שבין ישראל ללבנון, על בסיס החלטת מועצת הביטחון 1701.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט